

Гвоздик Н. М., к.е.н., доцент (ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»)

НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті розглядаються проблеми неперервної освіти дорослих; розроблені основні напрямки розвитку системи освіти дорослих в Україні, що мають забезпечити сучасний, відповідний вимогам ринку та інтересам працівників рівень знань.

Ключові слова: освіта, рівень, вимоги ринку.

В умовах ринкової трансформаційної економіки одним з основних факторів примноження національного багатства є людський капітал. Пріоритетним напрямком покращення якості людського капіталу є підвищення рівня освіти і професійної підготовки. Дефіцит висококваліфікованих кадрів є нагальною проблемою соціально-економічного розвитку нашої країни, адже дедалі поширюються проблеми застарівання знань працівників, зниження рівня підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів у низці галузей економіки, невідповідності якості і структури підготовки кадрів потребам економіки та очікуванням роботодавців, а також отриманої підготовки інтересам, нахилам та очікуванням самих випускників освітніх закладів тощо.

Освіта дорослих у ХХІ столітті виступає однією з найбільш актуальних теоретичних і практичних проблем. Від її вирішення залежить економічний розвиток держави, розвиток демократії, соціальна злагода в суспільстві та його сталий розвиток. Освіта дорослих покликана сприяти підвищенню конкурентоспроможності та можливості працевлаштування, особистому розвитку.

Різноманітні аспекти проблеми неперервної освіти дорослих та її елементів досліджували вітчизняні та зарубіжні науковці: Ю. Бабанський, С. Батишев, Н. Бідюк, С. Брукфілд, С. Вершловський, Л. Вовк, М. Громкова, А. Даринський, Н. Дем'яненко, С. Змеєв, Ю. Кулюткін, Г. Лесохіна, В. Луговий, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, М. Ноулз, В. Онушкін, К. Рамішвілі, Г. Сухобська С. Сисоєва, Д. Савичевич, А. Таф, Г. Філіпчук та інші.

Разом з там залишаються дискусійними питання подальшого

розвитку сучасної системи навчання дорослого населення в Україні та її інтеграція у світову систему неперервної освіти.

Метою статті є розкриття сутності основних напрямків розвитку освіти дорослих; визначення актуальних проблем неперервної освіти дорослих; розробка рекомендацій щодо розвитку системи освіти дорослих.

Концепція освіти дорослих сформувалася як самостійний науковий напрям у 70-х роках ХХ ст. Це одна з найбільш дискусійних сфер, що пояснюється специфікою загальнокультурного і освітнього рівня розвитку різних країн та неоднозначністю трактування категорії дорослої людини [1].

Освіта дорослих – складова системи неперервної освіти, метою якої є соціально-економічна адаптація дорослої людини до перетворень, що відбуваються у суспільстві; пролонгований процес і результат розвитку й виховання особистості, засобами реалізації освітніх програм та послуг упродовж життя [2, С. 9].

У змісті безперервної освіти прийнято виділяти три основні значимі компоненти, пов'язані з навчанням дорослого населення: навчання грамотності в широкому сенсі, включаючи комп'ютерну, функціональну, соціальну та ін.; професійне навчання, що включає професійну підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації; загальнокультурну додаткову освіту, не пов'язану із трудовою діяльністю [3].

Освіта впродовж життя в усьому включає три види освітньої діяльності дорослих: формальна, неформальна та інформальна освіта.

Формальна освіта охоплює всі ланки загальної системи освіти, яка існує в Україні: початкову, загальну середню освіту, середню професійну освіту, вищу та післядипломну освіту, яка завершується видачею загальновизнаного диплома або атестата.

Неформальна освіта – будь-яка освіта поза межами формальної, яка доповнює формальну освіту, забезпечуючи освоєння тих умінь і навичок, які необхідні для соціально та економічно активного громадянина країни. Вона може здійснюватися у робочий чи позаробочий час в освітніх установах або громадських організаціях, колі фахівців (тренер, репетитор), друзів, родини тощо не завжди передбачає видачу документа після її завершення.

Інформальна освіта – індивідуальна пізнавальна діяльність (життєвий досвід), яка супроводжує повсякденне життя та не обов'язково має цілеспрямований характер. Реалізується за рахунок власної активності індивіда в культурно-освітньому середо-

вищі середовищі, що його оточує; спілкування, читання, відвідини закладів культури, подорожі тощо [4, С. 66].

У поточному десятилітті навчання дорослих зазнало істотних змін, а сфера його охоплення і масштаби значно розширилися. У заснованих на знанні суспільствах освіта дорослих і безперервна освіта стали невід'ємною необхідністю як у рамках спільноти, так і в професійному житті. Нові вимоги, що пред'являються суспільством і сферою праці, обумовлюють необхідність того, щоб кожна людина продовжувала оновлювати свої знання і навички упродовж усього життя [5].

Як зазначається в аналітичній записці «Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика», проблематику безперервної освіти можна умовно розділити на дві основні сфери. Перша пов'язана з побудовою системи безперервної освіти як частини соціальної практики, друга – із процесом засвоєння людиною нового життєвого, соціального, професійного досвіду. Саме тому в другій половині 90-х років ХХ століття у сфері освіти дорослих було проголошено сполучення принципу безперервності освіти із принципом навчання впродовж життя і формуванням суспільства знань. Тим самим зроблена спроба закріпити у суспільній свідомості розуміння взаємної відповідальності суспільства, держави й особистості за розвиток освітніх процесів [3].

Освіта дорослих залишається головною в Європейському порядку денному з початку століття, коли Лісабонською декларацією було визначено, що освіта – це ключовий ресурс розвитку. Європейська комісія опублікувала План дій в області освіти дорослих під назвою «Вчитися ніколи не пізно». Освіта дорослих як частина безперервного вчення займає міцні позиції на території ЄС [6, С. 10].

У 2011 році в межах ЄС частка людей віком 25-64 років, задіяних у різноманітних формах навчання впродовж життя, в середньому склала 8,9% (15% до 2020 року). Відсоток дорослих, які продовжують навчання, по країнах ЄС коливався від 1,2% до 32,3%. Тільки шість країн ЄС досягли або перевищили цей показник [7].

В Україні, як і в інших країнах, ідея освіти дорослих тісно пов'язана з теорією неперервної освіти, з уявленням про те, що людина може навчатися впродовж усього свого життя, на будь-якому етапі. Від того, наскільки професійно організована система освіти дорослих, залежить конкурентоспроможність національної

економіки, а також громадянська і соціальна активність жителів країни.

В Україні є нерозвиненими як система неперервної освіти дорослого населення, так і традиції масового індивідуального освітньо-професійного розвитку. Обмежене оволодіння населенням ресурсів інформаційних технологій і телекомунікації, іноземними мовами. Внаслідок демографічного старіння постійно зростає частка населення старших вікових груп, які є носіями застарілих знань. Тому вирівнювання освітніх шансів дорослих має стати одним із основних завдань післядипломної освіти [8, С. 51-52].

Дефіцит висококваліфікованих кадрів є нагальною проблемою соціально-економічного розвитку нашої країни, адже дедалі поширюються проблеми застарівання знань працівників, зниження рівня підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів у низці галузей економіки, включаючи підприємства споживчої кооперації, невідповідності якості і структури підготовки кадрів потребам економіки та очікуванням роботодавців, а також отриманої підготовки інтересам, нахилам та очікуванням самих випускників освітніх закладів тощо.

Відповідно до цього в Україні необхідна розробка нової концепції підготовки кадрів, яка б ґрунтувалась на таких основних принципах: орієнтація на підготовку висококваліфікованих кадрів; створення системи неперервної освіти та підвищення кваліфікації кадрів, зокрема, освіти дорослих; розвиток і самореалізація здібностей працівників; співробітництво вищих навчальних закладів з провідними підприємствами.

Система професійної перепідготовки і підвищення кваліфікації як підсистема неперервної освіти, є однією з уразливих ланок вітчизняної освітньої системи. Періодичність підвищення кваліфікації в середньому по Україні все ще залишається більш ніж удвічі нижчою від нормативної, а в окремих галузях (сільському господарстві, оптовій і роздрібній торгівлі) – у 10 і більше разів. У країнах ЄС періодичність підвищення кваліфікації працівників становить 3-5 років, в Японії – близько 1 року. Це є свідченням того, що рівень кваліфікації значної кількості працівників у нашій країні не відповідає вимогам сучасного виробництва, а система підвищення кваліфікації потребує подальшого розвитку та удосконалення [9].

Національна система професійної перепідготовки і підвищення кваліфікації відзначається невисокою якістю підготовки, невідповідністю форм і методів навчання потребам сьогодення у частині

використання дистанційних форм навчання, інформаційних систем і технологій, а також неврахуванням соціальних і вікових особливостей контингенту слухачів. Основні напрями розвитку освіти дорослих наведено на рисунку.

Реалізація наведених заходів щодо розвитку системи освіти дорослих може стати однією з передумов становлення пріоритетності в державній політиці неперервної освіти, а також підвищення ефективності формування людського капіталу України.

Отже, зазначене вимагає розробки та найширшого впровадження в життя концепції неперервної освіти, яка має забезпечувати сучасний, відповідний вимогам ринку та інтересам працівників рівень знань і ґрунтуватись на трьох основних принципах:

- необмеженість в часі процесу навчання, що має тривати впродовж усього життя людини;
- передавання знань може відбуватись не тільки через формальну систему освіти;
- створення умов для поширення знань, зокрема, через засоби масової інформації.

Разом з цим, основними завданнями впровадження даної концепції мають стати оволодіння людьми здатністю навчатись впродовж усього життя, пропагування самоосвіти, формування у них навичок пошуку, відбору та опрацювання потрібної інформації, здобуття необхідних знань.

Відповідно до цього в Україні необхідна розробка нової концепції підготовки кадрів, яка б ґрунтувалась на таких основних принципах:

- орієнтація на підготовку висококваліфікованих кадрів;

Рисунок. Основні напрями розвитку освіти дорослих в Україні

- створення системи неперервної освіти і підвищення кваліфікації кадрів, зокрема освіти дорослих; розвиток та самореалізація здібностей працівників;

- співробітництво вищих навчальних закладів з провідними підприємствами.

- 1.** Фольварочний І. В. Європейські тенденції в розвитку освіти дорослих [Електронний ресурс] / І. В. Фольварочний // Педагогічні видання // е-журнал «Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку». – 2009. – № 2. – Режим доступу: http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n2_2009_st_2/ **2.** Лук'янова Л. Б. Концепція освіти дорослих в Україні [Текст] / Л. Б. Лук'янова // [Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи](#): зб. наук. пр. Ін-ту пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К. : ЕКМО, 2011. – Вип. 3, ч. 1. – С. 8-16. **3.** Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/252/> **4.** Павлова О. В. Включення інформального образования в жизненные стратегии взрослых [Текст] / О. В. Павлова // Человек и образование. – 2011. – № 4 (29). – С. 64-67. **5.** Гамбургская декларация об обучении взрослых [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/ru/> **6.** Европейское образование взрослых за пределами ЕС [Текст] / пер. с англ. Ольги Вербовой. – Мн.: Пропилеи, 2010. – 214 с. **7.** Learning for all [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ec.europa.eu> **8.** Україна: на шляху до соціального залучення: національна доповідь про людський розвиток 2011. – 2011. – 124 с. **9.** Рекомендації щодо сприяння стимулюванню заінтересованості роботодавців у підвищенні професійного рівня працівників, затверджено наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 3 грудня 2008 р. № 564 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hrliga.com>

Рецензент: д.е.н., професор Безтелесна Л. І. (НУБГП)